

Реферат на тему: "Роль літератури в житті європейського суспільства доби просвітництва"

Тематично-літературні

РЕФЕРАТ

"Роль літератури

в житті європейського суспільства

доби просвітництва"

Література бароко мусила виконувати потрібну функцію: навчати, вражати і розважати. Функціональний підхід до літературної творчості призвів до розквіту багатьох "малих жанрів" поезії — епіграми, панегірика, гербового вірша тощо, але створювалися також величезні поеми, що за обсягом перевищували епос Гомера.

Бароко стало періодом, коли почали активно розвиватися різноманітні поетичні школи, між якими при цьому існувала гідна подиву подібність у прийомах і методах творчості. Як ніколи розвивається емблематична, а також "фігурна" і "курйозна" поезія різних ґатунків, яку можна вважати прямим попередником модерністських пошуків виражальних засобів поетики на початку ХХ ст.

У фундаменті барокової поетики перебувало уявлення про необхідність вираження у кожному творі певного концепту (такого собі концентрату думки, ідеї, настрою тощо), який є змістом твору. Те ж, в який спосіб, у якій формі виражено цей концепт, цілком залежить від волі й майстерності автора, його бажання цілком виявити чи навпаки, приховати, зашифрувати даний концепт від певного кола читачів. Сам концепт міг бути як порівняно простим, так і дуже складним, насиченим відтінками і нюансами, бути багатозначним і кількарівневим, серйозним і несерйозним, але завжди до певної міри грайливим. Процес "роздягання" закладеного у твір концепту входив у правила гри між письменником і читачем, становив для "людини бароко" значну художньо-естетичну цінність, оскільки мислився способом пошуку побутової або філософської істини через окреме художнє "впізнавання". Найпоширенішими прийомами концептистів були несподіване порівняння, складні асоціації, зіткнення контрастуючи понять, гра слів, афористичність вислову та ін. Засновником концептизму вважають іспанського поета Лоно Ледесма (1552-1623), який у 1600 р. ніби в дусі арабського тайнопису назвав свою збірку віршів словосполученням, яке одночасно можна перекласти і як "Чисельні осягнення", і як "Інтелектуальні загадки", і як "Духовні парадокси". І "осягнення", і "загадки", і "парадокси" — варіанти перекладу слова "conceptos".

Бароковий концептизм в Англії призвів до розквіту такого дещо забутого з часів античності жанру, як метафізична лірика (найбільший представник школи — Джон Донн). Важливим змістовим елементом метафізичної поезії стало художньо-ідейне осмислення нової картини світу, представленої геліоцентричною моделлю

М.Коперніка. "Людей бароко" турбували соціокультурні наслідки засвоєння цієї моделі світосприйняття. Після дискримінації геоцентричної системи світу Птолемея запанувала думка, що людина — це нікчемна іграшка у руках Провидіння, мала піщинка у безмежності Всесвіту. Здобуває поширення антична концепція циклічності часу. В Англії "нульовий" момент повернення до початку висловлювався терміном "революція", пов'язаним з ідеєю руху за орбітами. Але скоро цей термін метафорично було перенесено на соціальні катаклізми тогочасного світу (вперше — на Неаполітанське повстання 1647-1648 рр. під проводом рибалки Мазаньєлло). Поета середини 17 ст. Роберта Хіта у зв'язку з цим найбільше цікавив уже не стільки астрономічний, скільки соціально-політичний бік справи:

Оскільки зараз Орбітальність в центрі мод,
І царства падають в речей коловорот,
Принади всі Утопії своєї
Здобути хочуть люди Революцією.

Поряд з поетами-метафізиками в Англії активно працювали також так звані евфуїсти ("благозвучними"). У творах найпослідовніших майстрів бароко можна помітити якесь внутрішнє перенасичення почуттями, багатозначну гру світла та тіні, поєднання вишуканості з виставлянням перед очі читачам гострих кутів нерозв'язних проблем, захоплення далекими екзотичними країнами поряд з вихвалянням переваг повсякденної буденності тощо.

Італієць Джамбатіста Маріно (1569-1625) став засновником цілої течії у літературі — маринізму. Це вишукана поезія, сповнена мудрувань, гри слів, метафор. Головним твором Маріно стала епічна поема "Адоніс" (1623) про кохання богині Венери до прекрасного юнака Адоніса. Маріно оповідає історію кохання богині з дещо насмішкливою граційністю, оздоблюючи мову тонкими еротичними натяками. Однак крізь галантно-еротичну тематику твору автор доносить до читача ідею трагічної примарності земного життя:

Ледь-ледь на світ вродилася людина,
І очі вже її для сліз відкриті.

Переїхавши до Франції, Маріно здобув при королівському дворі чималу популярність, потіснивши колишнього придворного поета Малерба, який вважається першим класицистом. Під впливом Маріно у Франції виникла так звана преціозна (вимоглива) літературна школа.

Іспанець Луї Гонгора-і-Агроте (1561-1627) також дав своє ім'я аристократичній поетичній школі гонгористів, своїх послідовників серед поетів Іспанії та Латинської Америки. Суть її майже тотожна з маринізмом. Треба писати не для всіх, а лише для обраних, для "культурних" людей, вважав Гонгора. Поет оспівував у своїх творах смерть, страждання. Він каже, що немає нічого сталого на землі, що праця марна, досвід даремний. Гонгористи відділяли себе від концептистів і навіть полемізували з ними, однак насправді різниця між концептизмом, маринізмом, гонгоризмом, евфуїзмом і преціозною літературою була скоріше уявною, ніж реальною.

Близькість до концептивних засад творчості характеризує також численних авторів прозових афористичних збірок влучних і повчальних сентенцій. Найвідомішими авторами таких збірок були іспанець Б.Грасіан-і-Моралес ("Кишеньковий оракул"), француз Франсуа Ларошфуко (1613-1680, "Максими або Моральні роздуми") і Жан де Лабрюйєр (1645-1696, "Характери або Норови нашого часу"), англієць А.-Е.-К.Шефтсбері (1671-1713). Концептизм думки і творчості вважався ознакою добре вихованого художнього смаку і необхідною передумовою оволодіння особливими вміннями — синерезисом (мистецтвом тонкого розуміння та інтуїтивного прозріння) і солілоквиєю (мистецтвом самопізнання).

У драматургії панівні позиції, поруч з єзуїтськими релігійно-дидактичним театром, завойовує жанр трагедії, відроджений завдяки передусім В.Шекспіру.

У німецькій драматургії періоду бароко перше місце по праву належить талановитому лірику і автору історичних трагедій Андреасу Грифіусу (1616-1664). У своїй творчості цей драматург сполучає елементи єзуїтського і шекспірівського театрів. Грифіуса передусім цікавили колоритні й екзотичні для тогочасної Європи постаті, у розкритті внутрішнього світу яких автор дотримувався поважного ставлення до історичного матеріалу і серйозного аналізу психології героїв. Найвідомішими його трагедіями на історичну тематику є "Лев Вірменин", "Катерина Грузинська" і "Вбита величність або Карл Стюарт, король Великої Британії". Грифіус є також творцем нового театрального жанру — побутової міщанської драми ("Карденто і Целінда"). Створював він і сатиричні комедії.

Визначним драматургом барокової доби був іспанець Педро Кальдерон де ля Барка (1600-1681), який написав понад 120 п'єс. Провідна тема його творчості — якщо вже людина живе для того, щоб страждати, то мусить робити це гідно і має героїчно нести свій життєвий хрест. Німецькі романтики називали Кальдерона "поетом честі". Ця тема проходить у таких п'єсах Кальдерона, як "Вклоніння хресту", "Стійкий принц", "Життя є сон", "Чудодійний чаклун" та ін. Світ жахливий, світ ворожий людині. Вона нікчемна, страждає, стогне. Ані жалощів, ані допомоги, ані співчуття не знайде людина на цьому світі. Чому ж людина повинна страждати? У чому її провина? Вона у тому, що людина народилася недосконалою і живе на землі егоїстично заради примарної насолоди. Усі прагнуть здобути особистого щастя, поспішають, борються, шукають, а таке життя — безумство, помилка. Найкраща мить у житті, мить радощів, щастя — це лише мінлива бульбашка в калюжі, жорстока самоомана. Поряд з тим Кальдерон не був мізантропом (людиноненависником) або похмурим суддею народного гумору. В його творах можна знайти чимало живого народного гумору, адже він адресував свої драми не салонній, а широкій публіці іспанських містечок.

Варто згадати ще одного іспанського драматурга періоду бароко, автора понад 400 комедій монаха Тірсо де Моліну (справжнє ім'я — Габріель Тельєс, 1583-1648). Найбільшу відомість отримала його п'єса "Севільський пройдисвіт або Кам'яний гість" (надрукована 1630), в якій вперше введено яскравий образ авантюриста Дона Хуана, до якого пізніше зверталися Мольєр, Гофман, Байрок, Пушкін, К'єркегор, Леся

Українка та багато інших видатних письменників. Взагалі література бароко часто звертається до пригодницької авантюрної теми, що призвело до поширення розрахованого на широку публіку жанру так званого крутійського роману.

Визначним представником іспанської барокової прози був Франсіско де Кеведо-і-Вільєгас (1580-1645), затятий дуелянт і опальний міністр фінансів, підданий гонінням за сатиричні твори проти політики та монархів Іспанської імперії. У крутійському романі "Історія життя пройдисвіта Пабло, зразка волоцюг і дзеркала крутіїв" (надрукований 1626), циклі фантазмагоричних гротескових памфлетів "Сновиддя" (виданий 1627), збірці новел "Час відплати, або Розумна фортуна" (видана 1650) та низці інших творів, насичених концептивною образністю, Кеведо створив сатиричну панораму життя Іспанії, показав зародження буржуазних відносин, правдиві картини деморалізації й соціальної корупції. Мрії Кеведо про "народну монархію" відбилися у трактаті "Політика Бога, правління Христа і тиранія сатани" у двох частинах (виданий 1626-1639). Кеведо писав також талановиті сатиричні памфлети, листи у віршах, інтимні сонети і романи.

Художні твори барокових письменників відзначаються оригінальністю задуму і втілення. Так, герой роману Луїза Велеса де Гевари (1579-1644) "Хромий біс" студент Клеофас звільнює запертого у колбі астролога "демона дрібниць", "пекельну муху", тобто чорта, який "спеціалізувався" на "дрібних крутіїствах". У вдячність за звільнення чорт розкриває перед студентом приховане життя Мадриду. Пізніше мотив демонічного проводиря геніально використає у "Фаусті" Гете. У сатиричному романі у трьох томах "Критикон" Б.Грасіана такий собі Крістело спасається після затоплення корабля на острові, де зустрічається з дикуном Андреніо (одним з прототипів П'ятниці), якого навчає іспанській мові. Але на відміну від героя Д.Дефо Крістело разом з дикуном скоро потрапляє на батьківщину в Іспанію, де у спілкуванні з багатьма досить різними людьми дикун розкривається як більш культурна і цивілізована людина. З'ясовується, що образ Андреніо необхідний автору для узагальнюючих філософських роздумів над сенсом життя та критики сучасності.

Барокова проза у Франції виразно поділялася на салонно-преціозну (салон графині Рамбуйє) та демократичну. Для першого напрямку характерним є роман про казкових гномів, ельфів і тролів Оноре д'Юрфе "Астрейя" (1610) і твори однієї з перших жінок-прозаїків Мадлен Скюдері. Другий, "низовий" напрямок з характерним потягом до реалізму і сатири представляють романи Шарля Сореля, Поля Скаррона і Анрі Фюрест'єра.

Найвизначнішим німецьким прозаїком бароко став Ганс Якоб фон Гріммельсгаузен (1621-1676), автор шеститомного антивоєнного роману-епопеї "Сімпліціус Сімпліціссімус" (1668, з латини "Простак Найпростакуватіший"), написаного під впливом особистих вражень автора від Тридцятилітньої війни (1618-1648) у Німеччині. Епопея поєднує автобіографічні риси з гротесковими елементами крутійського роману і охоплює життя головного героя, "Простака", від 10-літнього віку, коли герой ділить людей на "диких" і "домашніх", до самої смерті на безлюдному острові, який став для

нього єдиним безпечним прилистком. Цей твір є своєрідною енциклопедією тогочасного життя у Німеччині. У ньому автор висміяв паразитичне дворянство, засудив безглузді війни та їх антигуманний руйнівний зміст, утверджував загальнолюдські цінності. Роман і його герой стали прототипами для безсмертного твору Я.Гашека і його Швейка.

Іншим літературним шедевром бароко є поема визначного англійського культурного і громадського діяча Джона Мільтона (1608-1674) "Втрачений рай" (1667). Після поразки буржуазної революції в Англії Мільтон, який виконував обов'язки секретаря О.Кромвеля і був автором кількох дошкульних памфлетів і трактатів, ледь уник тюрми і страти й вів усамітнений спосіб життя. Його нещастя поглибила втрата зору. Але остаток життя став для Мільтона періодом напруженої поетичної творчості, коли було втілено давні задуми — створено "Втрачений рай" і "Повернутий рай" (1671). Використовуючи біблійний та богословський матеріал у концептивному дусі, Мільтон створив поеми, сповнені животрепетного, цілком актуального соціокультурного і особистісного змісту. Проблема права на вчинок, який порушує встановлені норми (гріхопадіння, яке розглядається крізь реалії повстання проти монархічних устоїв) всебічно розкривається Мільтоном у першому творі. При цьому критиці піддаються як закостенілі традиції, так і шал революції. Яскравий образ Люципера сповнений непідробного трагізму й високого пафосу боротьби, яка приречена бути безрезультатною. Суперечності, якими багатий "Втрачений рай", свідчать про складність духовного розвитку автора, який був типовою "людиною бароко". Іпостасі натхненного гуманіста і тверезого політики, законслухняного віруючого і бунтівного повстанця одночасно постають і взаємодіють перед читачами поеми, залишаючи потребу самотужки визначитися у своєму ставленні до окресленої проблеми. Закінчена через чотири роки поема "Повернутий рай" одноголосно визначається художньо значно слабшою, хоча у ній автор приходить до однозначної відповіді на поставлені у першій poemі питання. Сатана тепер цілком ототожнюється з англійською Реставрацією. За біблійними мотивами Мільтон написав також драму "Самсон-борець", у якій створено яскравий і глибоко народний образ героя Самсона.

Доба бароко залишила значний слід у розвитку як європейської літератури, так і у розвитку європейського суспільства.